

Pogovori s sodobniki

Cvetka Bevc s

Ferijem Lainščkom

Foto: © Murr

Bevc: Pred kratkim je izšel vaš zadnji roman za odrasle z naslovom *Zadoščenje*. Zgodbo o dekletu, ki sproži delovanje astralnih sil, ste delno že opisali v romanu *Astralni niz* leta 1992. Kaj vas je napotilo, da ste se po sedemindvajsetih letih znova lotili obdelave te tematike?

Lainšček: Pa začniva pogovor s kako šalo na moj račun. Po sedmih letih debele kože, ko sem bil do literarnega opusa, ki ostaja za mano, povsem brezbrizen, je očitno nastopilo sedem čutečih let, ko mi ni vseeno, kaj bo ostalo za mano. Vračati sem se začel k romanom, s katerimi že ob izidu nisem bil povsem zadovoljen, ali pa sem z leti spoznal, da bi se jih dalo drugače in boljše napisati. Popravil sem mladinski roman *Velecirkus Argo*, ki je bil potem leta 2015 znova natisnjen pri založbi Beletrina, leta 2017 pa je bil ponatisnjen. Popravil sem roman *Ne povej, kaj si sanjala*, ki je bil z naslovom *Češnjev cvet* leta 2016 znova natisnjen pri založbi Litera. Popravil sem roman *Prvotnost*, ki je bil nato obogaten s čudovitimi ilustracijami Jureta Engelsbergerja in leta 2018 natisnjen pri Mladinski knjigi, leta 2019 pa je pri isti založbi izšel še v angleškem prevodu. No, in praktično znova sem potem napisal še roman *Astralni niz*, ki je letos z naslovom *Zadoščenje* izšel pri založbi Litera. Moja delavnica oblakov se je tako za nekaj časa res spremenila v popravilnico, kar morda ne zveni ravno najboljše, vendar zdaj že lahko rečem, da sem se v njej počutil prijetno. Veliko mi tudi

Foto: Denis Cizar

pomeni, da sem ob pogledu nazaj zdaj pomirjen. Edino delo, ki ga morda še nisem postavil na njegovo mesto, je roman *Trik z vrvo*, saj skriva v sebi veliko metaforo, ki mi je prvič ni uspelo dovolj razvidno predstaviti bralcem. Želim si, da bi nekoč tudi za to našel čas. Potem bom lahko res rekel, da sem pospravil in počistil za sabo.

Bevc: *Zadoščenje* bi lahko označili za kriminalni roman, ki pa vsebuje tudi elemente fantastike in paranormalnega. Toda gonilna sila dogajanja je vendarle ljubezen.

Lainšček: Všeč mi je, da ste prebrali roman na ta način in vam je bila zanimiva tudi tista bolj zastrta in globlje zakopana plast. Seveda v tem delu ne gre le za to, da spolno zlorabljena deklica nima nikogar, ki bi se lahko maščeval, in mora za to poskrbeti duh mrtvega očeta. Gre namreč tudi za to, da je bil ta oče iz njenega življenja na krut način odstranjen, še preden je sploh prišla na svet. Arhetip prepovedane ljubezni, ali če povem bolj dramatično, ubijanje ljubezni, je v resnici tisto, kar v tem primeru daje moč astralnim silam. Zato to ni roman o maščevanju, temveč o zadoščenju.

Bevc: Nekoč ste v intervjuju rekli, je dandanes govoriti o ljubezni po vašem mnenju najbolj angažirano dejanje.

Lainšček: Ne maram cinikov in še bolj ne maram, če se spet pošalim, ironične distance do ljubezni. Menim, da je to bolehna drža, ironiki in ciniki se na koncu običajno tako ali tako znajdejo na psihiatriji in dobivajo tam znane diagnoze, a žal prej napravijo veliko škode. Še posebej je kajpada nadležno, ko cinizem postane družbeni pojav. Prav to pa, menim, se nam tu in zdaj dogaja. Ne le da smo si s tem zastrupili odnose, dopustili smo celo, da taki ljudje namesto nas o marsičem odločajo in nam navsezadnje vladajo. Zato po šolah in sploh povsod govorim otrokom, naj jih kljub drugačnemu ozračju ni nikoli sram in strah odkrito govoriti o ljubezni kot o tistem, kar si vsi najbolj želimo in kar nas osrečuje. Na enem izmed nastopov se mi je tako zarekla parafraza Lennonovega verza "Give Peace a Chance" in sem rekel: "Dajmo priložnost ljubezni." Od tedaj ta svoj na pol ukradeni slogan pogosto uporabljam in se ob tem počutim kot nekdo, ki se bori za pravo stvar.

Bevc: Zdi se, da je ljubezen tudi ena izmed stalnic v vašem romanesknem in pesniškem opusu.

Lainšček: Za spoznanje, da so vsi moji romani v izhodišču ljubezenski, sem potreboval kar nekaj časa. Šlo je torej za odtis tistega, kar pri ustvarjanju prihaja iz nezavednega. Šele tedaj sem se začel s tem tudi konceptualno ukvarjati in sem zastavo ljubezni naposled lahko brez pomislekov dvignil na jambor svojega nemirnega čolna. Moji odgovori na tako vprašanje so

od takrat kratki in preprosti. Prepričan sem, da je na tehtnici dobrega in zla, na kateri ta svet že od nekdaj niha, ravno ljubezen tista metafizična utež, ki pomaga na strani dobrega in zmeraj znova prepreči, da nas zlo ne povleče dokončno navzdol. Verjamem, da ima podobno vlogo tudi v naših intimnih razmerjih, saj nam edina zares podeljuje smisel.

Bevc: Vaši romani tako pri kritikih kot pri bralcih praviloma naletijo na izredno pozitiven sprejem. To se je pravzaprav zgodilo že z vašim prvim romanom *Peronarji*. Kot roman v nadaljevanjih je pred več kot petintridesetimi leti izhajal v takratni reviji Teleks, pomeni pa svojstveno literarno pričevanje o nekem obrobnem življenju Ljubljane, ki so ga zaznamovala alternativna gibanja in pereče družbeno dogajanje v osemdesetih letih. Koliko vas je prav to obdobje zaznamovalo in vas potegnilo na pot pisateljavanja?

Lainšček: Pa saj v *Peronarjih* je to v veliki meri opisano, čeprav v resnici ne gre za povsem biografski roman. Bil sem takrat eden izmed ljubljanskih pohajačev in dolgo sem živel zelo nekonvencionalno. Prihajali smo za generacijo, ki se je družila v znamenitem lokalu Šumi in od tam se spomnim edino še trenutkov, ko je pokojni Vojin Kovač Chubby na zid napisal tisti znameniti poslovilni stavek: "Chubby was here." Pozneje sem bil sopotnik alternativnih gibanj in punkerjev, s katerimi sem celo nekaj časa stanoval na Gornjem trgu na številki 44. Vendar, z današnjega ozira lahko rečem, da so me v tistem času bistveno zaznamovali predvsem ljudje, ki so vsak po svoje vplivali na mojo literarno pot. Med prvimi je bil vsekakor veliki boem in šumijevec Peter Božič, ki je poskrbel za natis romana *Peronarji* v Teleksu in velik del honorarja, ki sem ga dobil, sva skupaj tudi zapila. Pa potem Andrej Hieng, ki je bil sicer poseben kavarniški gospod, a se je, še danes ne vem natanko, zakaj, rad družil z mano. V gledališču v Celju in pozneje v ljubljanski Drami, kjer je bil umetniški vodja, je dal na repertoar kar dve moji drami. Posebno, rekel bi kar očetovsko vlogo je v tistem obdobju mojega življenja imel tudi Taras Kermauner, ki je z mano rad odhajal v Prekmurje. Najini strastni in vihravi pogovori so zelo vplivali na nastanek romana *Ki jo je megla prinesla*, ki ga danes mnogi obravnavajo kot moje najboljše delo. Veliko mi je s svojo naklonjenostjo pomagal tudi Tone Pavček, s katerim sva zmeraj razpravljala predvsem o poeziji in s katerim sva ostala prijatelja vse do njegovega odhoda. No, vsi, ki sem jih doslej omenil, so žal pokojni. V tistem času se je začelo tudi prijateljstvo z Nikom Grafenauerjem, ki me je vpeljal v svet otroške literature in poskrbel za

natis še danes žive *Cicibanije*, pa seveda z Dragom Jančarjem, ki je s svojimi zgodnjimi romani še posebej vplival na moje ustvarjanje. Vsekakor bi lahko še našteval, saj sem z mnogimi ustvarjalci, ki sem jih spoznal takrat, še danes prijateljsko povezan, ampak saj vem, da mi ne bo nihče od njih zameril, če se ne bom zdaj o tem posebej razgovoril ...

Bevc: Romani, ki so potem v nekajletnih zamikih sledili, so prejeli številna priznanja. Roman *Raza* (1986) je prejel Kajuhovo nagrado, roman *Astralni niz* (1993) nagrado Sklada Vladimirja Slejka, roman *Ki jo je meгла prinesla* (1993) nagrado Prešernovega sklada, romana *Namesto koga roža cveti* (1991) in *Muriša* (2006) pa sta prejela nagrado kresnik za najboljši slovenski roman. Roman *Nedotakljivi* (2008) je bil celo med desetimi nominiranimi za Europe Book Prize. Tudi v *Muriši* je v ospredju ljubezenska zgodba, roman pa nadaljuje zgodbo iz predhodnega romana *Ločil bom peno od valov*. Dogajanje je v obeh romanih postavljeno v čas druge svetovne vojne v Murski Soboti. Zdi se, da vas prav zgodbe iz Prekmurja posebej pokličejo, da jih zapišete.

Lainšček: Zagotovo sodim med avtorje, pri katerih je *genius loci* bolj razpoznaven. Mislim pa, da moj geografski prostor navdiha ni zgolj Prekmurje, izhajam bolj iz doživljanja širšega prostora Panonije in vse te na videz neskončne ravnice, znotraj katere je prekmurska ravnica pravzaprav le en drobcen fraktal. Verjamem namreč, da ljudje z ravnice zares obstajamo in se v nekaterih odtenkih kolektivne duše razlikujemo od ljudi z drugih in drugačnih geografskih območij. V čem vse so te razlike, je gotovo razvidno tudi iz mojih del.

Bevc: Pa vendar pišete tudi konkretno o Prekmurju. Ali gre pri tem nemara tudi za zavestno odločitev, da se bralcem predstavi del prekmurske zgodovine, da neki čas ne izgine v pozabo?

Lainšček: Veliki Gabriel García Márquez je dejal, da se v eni vasi zgodi vse, kar je za pisatelja pomembno, da lahko napiše roman, ki bo nagovoril ves svet. V tem smislu je Prekmurje zagotovo ta moja vas. Ob vašem vprašanju pa vendarle lahko tudi rečem, da ni povsem brez osnove. Sem častilec Mnemosine, boginje spomina, ki je navsezadnje mati vseh muz in obenem boginja jezika. Ni bila brez razloga obsedena z izumljanjem besed, saj je vedela, da bo lahko le z opisovanjem sveta in ohranjanjem spomina začela nastajati zgodovina. Zavedam se, da Prekmurje ni le moja pesniška vas,

ampak je tudi moja rojstna vas in še kaj. In če bo ostala ta vas brez spomina, je že kmalu v prihodnosti več ne bo. Ali pa bo postala neka povsem druga vas, ki je ne bom več poznal in ne bom znal v njej česa začeti ... Ja, tudi zato pišem o Prekmurju, da se to ne bi zgodilo.

Bevc: Podobno bi lahko veljalo za roman *Raza*. Domnevni glavni junak naj bi bil vaš stari oče, ki je med prvo svetovno vojno izginil neznano kam. Na kakšen način ste preoblikovali neko resnično zgodbo, ki vas je najbrž spremljala od otroštva, v literarno stvarino?

Lainšček: Moj ded je ostal na bojišču druge svetovne vojne in je morda kje pokopan kot neznani junak. V tem mojem romanu pa se je vrnil kot nekdo, ki je kot ranjenec ob eksploziji granate izgubil spomin in se potem znašel v teh krajih kot človek brez identitete. S tem izhodiščem odpira roman vrsto vprašanj, s katerimi sem se pozneje ukvarjal v drugih delih. Ali, recimo, popolna izguba spomina prinaša tudi izgubo vsega tistega, kar je shranjeno v nezavednem? In še, ali se lahko razširjeni jaz, torej tisto, kar Jung imenuje sebstvo, na kak način znova sestavi s pomočjo kolektivnega spomina in kolektivnega nezavednega?

Bevc: Ne glede na to, da so vaši junaki pogosto ljudje iz eksistencialno obrobni okolij, svoj izbor razširjate na opise odnosov med različnimi družbenimi sloji, vključujete prekmurske Jude, madžarsko aristokracijo, povzpetniško novodobno malomeščanstvo, iščoče študente. Kaj se s tako raznolikostjo lahko doseže?

Lainšček: No, mogoče sem vam na tistem kar narekoval to vprašanje. Ta moj junak iz romana *Raza* namreč kar nekaj časa misli, da je Jud, in prav ljubezensko razmerje z Judinjo je na koncu zanj usodno. Če bi prišel nekam drugam, bi mogoče mislil, da je musliman in bi bilo na koncu zanj usodno ljubezensko razmerje z muslimanko. A kar je bolj pomembno, v obeh zvezah bi po svoje funkcioniral. Ali spet lahko dodam vprašanje, ali res povsem enako? In tako še večkrat. Zato – če sem prej omenjal delavnico oblakov, sem bil mogoče prav poetičen, a v resnici sila nenatančen. Zagotovo mi ne gre le za oblake. V petindvajsetih romanih se je prepletlo zdaj že toliko usod, da sem doživel marsikaj, kar se v življenju zna zgoditi in marsikaj me še zanima.

Bevc: Posebno mesto pri vas zavzema romska tematika. *Namesto koga roža cveti* je bil prvi roman, ki je postavil v ospredje romsko etnično identiteto

in z njo povezano problematiko. Tudi v vaše nadaljnje ustvarjanje (če omenimo samo roman *Nedotakljivi, Mit o Ciganih*) vpletate njihove zgodbe. Pa ne le zato, ker ste, kot ste sami rekli, "tisti, ki pleše z volkovi". Izhodišča te naklonjenosti gre bržkone iskati v vašem otroštvu ...

Lainšček: V zgodnjem otroštvu, seveda. Kar se nam zgodi tam do šestega leta, nam potem celo življenje barva pogled na svet. Takrat dobimo tista nevidna očala, zaradi katerih eni vidijo, da je kozarec pol prazen, drugi pa, da je pol poln. Zaradi teh očal so eni pesniki teme in drugi pesniki svetlobe, le redki pa lahko potem sploh sedejo v zlati čoln, ki ima to čarobno moč, da lahko pluje k svetlobi in v temo hkrati. Ampak, če se vrnem k Romom, ali predvsem k tistim, ki mi še zmeraj pravijo, da so Cigani in želijo to tudi ostati – imel sem pač srečo, da sem odraščal tudi med njimi. Bili so moja prva šola razumevanja drugačnosti, zato pozneje nisem potreboval več nobene take šole. Naučili so me, da je drugačnost res drugačna. Včasih v dobrem, včasih v slabem, včasih lepša, včasih grša. Vsekakor pa v tem razmerju ni bistveno vprašanje, ali jo zmoremo spremeniti, temveč ali jo znamo sprejeti. Morda so ravno zaradi tega, ker sem jih imel že od malega rad čisto takšne, kakršni so, Cigani v moje življenje natresli veliko lepega. Hvaležen sem jim za obilje prijetnega nemira, radožive sproščenosti, glasbe, plesa, sanj in čustev, predvsem pa za ponotranjeno in neuklonljivo željo po svobodi. Vse bolj se mi namreč zdi, da so v normirani, evidentirani in zbirokratizirani Evropi prav Cigani še zadnje neukročeno ljudstvo. In s kom naj torej ostanem, še sam nepokorjen, če ne z njimi ...

Bevc: Nadrealistični svet vdira v realnost ali pa je ta pregnetena z njim. Vaši literarni junaki so pogosto ujeti v mistični svet, njihovo identiteto oblikujejo mitološke sile, določa jo igra sanj in simbolov. Zakaj?

Lainšček: Vsega tega, kar v zvezi z mojim delom običajno označujejo kot magični realizem ali opisujejo kot nadrealistični svet, sam ne dojemam in ne razumem tako. Zame je to, preprosto, resničnost. Razgaljena do te mere, da ji lahko vidim v dušo. Jung, ki je postavil znanstvene temelje za preučevanje simbolov, je, recimo, pojasnil, da so simboli pravzaprav vsebina arhetipov, izražena v taki obliki, da jo lahko vidimo. Ampak ni dovolj reči, kot v novejšem času sicer radi pravimo, da v resnici živimo v svetu simbolov, temveč je treba predvsem reči, da svet simbolov živi v nas. Arhetipi, po katerih živimo, nas namreč notranje usmerjajo bolj, kot kar koli drugega, kar se nam zdi pomembno. In tako bi lahko po vrsti spregovorila o vsem, kar se nekaterim zdi zgolj moj mistični svet ...

Bevc: Že drugič ste v pogovoru omenili Carla Gustava Junga. Koliko je njegovo delo v resnici vplivalo na vaše ustvarjanje?

Lainšček: Gospod je še zmeraj moj duhovni učitelj in je torej še vpliven. Najbolj pa sem mu v resnici hvaležen, da mi je pomagal takrat, ko mi nihče ni znal pomagati. Dolgo sem namreč mislil, da se mi med ustvarjalnim procesom dogaja veliko tistega, kar sicer opisujemo kot paranormalno, okultno, spiritualno ali zdaj tudi new age, in to se mi nekako ni zdelo v redu. Bilo me je strah in tudi na neki način sram. Držal sem to zase, le redkim sem sploh kaj zaupal in bal sem se javno spregovoriti o tem. Šele pozneje sem odkril Junga, ki mi je zlahka pojasnil, da se mi pravzaprav ne dogaja nič tako neobičajnega, da je to pri mojem ustvarjalnem postopku celo nekaj pričakovanega, zato sem ga potem vrsto let res obsedeno bral in na svoj način postal njegov *fan*.

Bevc: Pravzaprav vaša navezava na Junga ne preseneča, saj je prekmurško-panonsko okolje zaznamovano z ohranjanjem prvinskosti, kar vam bržkone že samo po sebi omogoča stik z arhetipskimi zgodbami. Ali kot je nekoč omenil vaš pisateljski kolega Vlado Žabot, da se je v tej ljudski mistiki ohranilo mnogo starih, tudi poganskih verovanj. Ali je tudi zaradi tega nastala vaša *Poema o ljubezni – Prvotnost*, zgodba o pravadni deklici Njo in njeni arhetipski usodi?

Lainšček: Leta 1996 sem pisal roman *Skarabej in vestalka*, ki sem ga podnaslovil *Roman o plenilcih duš* in s tem malce nakazal, za kaj v njem pravzaprav gre. V ospredju je namreč zgodba z inštituta, v katerem se znanstveniki ukvarjajo z razvojem mikročipa in tehnologije, s katero bi lahko shranili pretežni del človekove osebnosti in jo uporabili tudi po njegovi smrti. Pomagajo si z zlorabo medija, ki se je zmožen po spiritualni poti vživljati v duhovno bitje drugega. Ob nastajanju romana sem se na tej točki kot pisatelj znašel pred vprašanjem, kako dejavnost pravzaprav opisati. Obšla me je nora misel, da bi poskusil to kot medij izvesti kar sam. Ker je bil to ravno čas, ko sem se veliko ukvarjal z Jungom, sem pomislil, da bi si morda lahko pomagal z njegovo metodo aktivne imaginacije, ki sem jo takrat že poznal. Tehnika, s katero se s pomočjo sanjskih podob da ustvariti nekakšen most oziroma dialog med zavednim in nezavednim, me je privedla do deklice Njo, ki pa, kot veste iz romana, ni živela v mojem času. Razumel sem, da mi je po nekem čudežu na razpolago dostop do kolektivnega nezavednega. Zgodbo o pravadni deklici Njo sem takrat

dobesedno izsanjal. Razširila se je čez vse, kar sem predvideval, postala je zajeten in pomemben del romana *Skarabej in vestalka*, ki pa ga je takrat naša kritika večinoma sprejela kot nekakšno newageevsko pisanje in sicer ni bil opažen. Pri tem bi gotovo tudi ostalo, če se mi ne bi ta, zame povsem neverjetna izkušnja srečanja z drugim duhovnim bitjem, tako zelo vtisnila in me pretresla. Bolj ko se je vse skupaj odmikalo, bolj sem se zavedal, da preprosto ne smem mimo nje, obenem pa seveda nisem vedel, kaj lahko sploh napravim. Ključno vlogo je potem odigral moj rojak, nevropsihiater in jungovski psihoanalitik dr. Jože Magdič, eden redkih Slovencev, ki so diplomirali na Jungovskem inštitutu v Zürichu. Opozoril me je, da je zgodba o deklici Njo nadpovprečno nabita s simboli in da je praktično sestavljena iz samih arhetipov. Zaradi tega sem se naposled odločil, da jo vzamem iz romana *Skarabej in vestalka* in ji namenim življenje v samostojni knjigi. Prvič je bila tako kot *Poema o ljubezni – Prvotnost* natisnjena leta 2003, dr. Jože Magdič pa jo je pospremil z daljšo analitično študijo o arhetipih, ki so se mu zdeli v njej posebej zanimivi. Ponovni zapis *Prvotnosti* iz leta 2018, ki sem ga uvodoma že omenil, pa ima seveda tudi svoje razloge. Eden je zagotovo ta, da deklica Njo, vse odkar mi jo je bilo dano spoznati, na neki način živi z mano. Zaradi nje veliko vem o prvobitni ženskosti in marsikdo, ki danes skuša na to temo kar tako razpravljati, se mi zdi smešen. Z leti sem tudi ugotovil, da imajo nekateri bralci s pesniškim in arhaičnim jezikom v tem besedilu še zmeraj težave. To se mi v tem primeru nikakor ni zdelo v redu, saj bi lahko res oviralo razumevanje. Zgodbo sem torej med tretjim posegom predvsem jezikovno uredil in prilagodil sodobnosti. In po dolgem in hudem premisleku sem se odločil še za drugačen konec.

Bevc: Vaša vera v pesniško resnico o tem svetu nemara najbolj odzvanja v romanu *Sprehajališča za vračanje*. Od kje odločitev, da napišete roman v verzih?

Lainšček: Opažam, da ste me res dobro prebrali. Izkušnja s *Prvotnostjo* in snovanje tega romana v verzih imata veliko stičnega. V obeh primerih sem iskal most do nezavednega in odkrite svetove nato postavil v središče dogajanja, le postopek je bil drugačen. Tokrat me je na to neobičajno pot nehote usmeril Boris A. Novak, ki je med nekim pogovorom navrgel, da menda pri iskanju tretje rime možgani delujejo povsem drugače kot ob običajnem rimanju. Zanimalo me je, ali je to res in kako torej delujejo ... Začuda se mi je čez čas res razkril povsem nov način pesniške meditacije. V trojni rimi sem zares lahko videl več kot v čarobni krogli, zato je roman

Sprehajališča za vračanje v celoti in dosledno okrašen s trojno rimo. Toda bolj bistvena se mi zdi seveda vsebina, do katere me je to pripeljalo. Naše nezavedno nas resnično nagovarja v simbolnem jeziku. Mentalni jezik, ki smo ga razvili v ozadju, ne da bi se tega sploh zavedali, je veliko bogatejši, kompleksnejši in zmogljivejši kot ta, ki ga uporabljamo vsakdanje in zave-
stno. V primerjavi z njegovo zmožnostjo uvida, opisa in izreka smo na tej racionalni strani, na katero se običajno zanašamo in jo v naši kulturi celo poveličujemo, pravzaprav nebogljenčki.

Bevc: “Pripovedovanje zgodb je za človeški rod nekaj tako temeljnega kot uživanje hrane. Zaradi zgodb naše bivanje postane človeško,” pravi irski filozof Richard Kearney. Poznate to tradicijo in poslušali ste pripovedovalce ...

Lainšček: Imel sem to srečo, da sta bila mama in oče dobra pripovedovalca. In da so v času mojega zgodnjega otroštva na vasi še živeli ljudski pripovedovalci. Odgovori na moja prva spraševanja o tem, kakšen je ta svet in zakaj je takšen, so bile zgodbe. Šele pozneje sem seveda dojel, kako zelo mi je to v življenju pomagalo, in danes mislim, da mi je bilo verjetno usojeno. Včasih v šali rečem, da nisem postal pisatelj zato, ker sem veliko bral, temveč zato, ker sem veliko poslušal. Ampak, ja, pomembno se mi zdi razumeti, da se je učlovečenje začelo z zgodbo, da je civilizacija nastala s potovanjem zgodb in da bo obstajala, dokler bodo zgodbe potovale iz roda v rod ... Ko govorim o pesniški resnici kot o edini resnici o tem svetu, na katero se lahko res zanesemo, ker je ni mogoče ponarejati, imam v mislih ravno to. Legende, zgodbe, mite, evangelije, pravljice, ljudsko izročilo, klasično in živo umetniško besedo, saj le to je tisto, kar tihotapi civilizacijske vrednote skozi čas in zmeraj znova poskrbi – če se torej vrnem h Kearneyju – da ostaja naše bivanje človeško.

Bevc: Kdaj veste, katera zgodba se bo prelila v roman in katera bo ostala zapisana kot kratka zgodba?

Lainšček: Predvsem vem, katera zgodba se ne bo mogla preliti v roman. Z zgradbo romana, pa tudi z njegovimi strategijami in taktikami, sem se veliko ukvarjal in imam izdelane svoje zasebne kriterije, po katerih presojam, kaj je res roman in katero daljše prozno pisanje to le želi biti. Vem, da se ti moji kriteriji zelo razlikujejo od aktualnih teoretičnih mnenj in

ocen, ampak to me ne moti in tudi ni bistveno, saj so, kot pravim, zasebni. Uporabljam jih le zase, o delih drugih avtorjev se javno običajno kritično niti ne izrekam. Če je kaj dobro, pohvalim, če je kaj slabo, molčim.

Bevc: Lahko vseeno poveste kaj o svojih kriterijih?

Lainšček: Roman mora po horizontali razgrniti družbeno-socialni kontekst do te mere, da ga lahko kateri koli bralec na svetu razume. Po vertikali pa mora seči tako visoko, da se bralca dotakne na zavedni ravni, in obenem tako globoko, da se ga oprime tudi na nezavedni ravni. Če zgodba to omogoča, je za roman zagotovo primerna. Treba je poskrbeti le še za to, da sta horizontala in vertikala v ustreznem medsebojnem razmerju.

Bevc: *Hit poletja* je najprej izšel kot kratka zgodba, pozneje je na podlagi nje nastal roman ...

Lainšček: Našli ste izjemo, ki pa ne potrjuje pravila. Pri tem, da se je ta zgodba lahko spremenila v roman, mi je pomagal pisatelj in režiser Metod Pevec, s katerim sva po tej zgodbi skupaj napisala filmski scenarij. Pokazal mi je na nekatere razsežnosti, ki jih pri pisanju kratke zgodbe sam nisem zaznal.

Bevc: Za ta scenarij sta prejela vesno, najvišjo slovensko nagrado za scenarij. A če sva že pri *Hitu poletja*, naju to vsekakor popelje v vaš filmski svet. Kot avtor literarne predloge in scenarist ste sodelovali pri vrsti filmov, *Halgato*, *Mokuš*, *Petelinji zajtrk*, *Traktor*, *ljubezen in rock'n'roll*, pa potem še *Šanghaj*, ki je na velikem svetovnem filmskem festivalu v Montrealu dobil nagrado prav za scenarij. Še vedno je tu zgodba, le da jo pripovedujejo slike. Kaj se pri tem izgubi in kaj se lahko nadgradi?

Lainšček: Literarni in filmski jezik se zelo razlikujeta. Lahko je nekdo odličen pisatelj, a če ne pozna filmskega jezika, zagotovo ne bo znal napisati dobrega scenarija. Tudi avtor literarne predloge, ki pričakuje zgolj filmski prevod svojega dela, je v zmoti. Kar ostane v tem zapeljivem razmerju skupnega, je res zgodba, ideja, morda sporočilo, vse drugo pa se mora na novo sestaviti. Zato je dober film po literarni predlogi zame resnično pravi čudež in zadovoljen sem, da sem jih nekaj doživel.

Bevc: Kateri filmski prizori so vam najbolj ostali v spominu?

Lainšček: Najbolj mi je ostal v spominu intimen prizor, ki ni zabeležen na filmu. Za snemanje celovečernega filma *Šanghaj*, ki je nastal po romanu *Nedotakljivi*, so sredi ničesar iz temeljev zgradili celotno romsko vas, ki je obsegala kar štirideset objektov. Neko noč, ko sem po nočnem snemanju ostal tam sam z varnostniki, sem se v jutranji tišini sprehodil po njej. Prešinilo me je, da stojim sredi vasi, ki sem si jo pravzaprav izmislil. Obdajala me je moja materializirana fikcija. To je bil resnično nepopisen občutek. To pisatelj redko doživi ... Pa še za eno tako doživetje, ki mi ga je ponudil film, sem nadvse hvaležen. Za snemanje filma *Traktor, ljubezen in rock'n'roll*, ki je bil posnet po mojem romanu *Vankoštanc*, je bilo vse postavljeno v čas, ko sem bil star sedem let. Snemali smo v moji rojstni vasi Dolenci in praktično vsa snemalna mesta so bila videti takšna, kakršna so bila pred več kot štirimi desetletji. Scena, kostumi, rekviziti, vse to mi je omogočilo, da sem znova stopil v svet svojega otroštva in se fizično dotikal sveta, v katerem sem nekoč živel. Potem pa mi je režiser še dovolil, da sem odigral vlogo svojega očeta. Oče je bil namreč v času filmskega dogajanja star natanko toliko, kot jaz v času snemanja. Zdelo se mi je noro in obenem ganljivo.

Bevc: Ker je v vašem pesniškem ustvarjanju dolgo vladalo zatišje, se je malodane pozabilo, da ste na literarno prizorišče stopili prav kot pesnik. Kakšni so bili pesniški začetki in kaj je znova priklicalo pesnika?

Lainšček: Moje pesnikovanje je bilo v tistem času modernistično. Zanimali so me najrazličnejši eksperimenti, družil sem se s Francijem Zagoričnikom, ki je bil promotor avantgard, in sodeloval v njegovih projektih konkretne poezije. Nato sem se tega nekako nasitil in naveličal. Oziroma je bolj pošteno reči, da sem spoznal, da na ta način ne morem izraziti vsega, kar sem želel in čutil. Vendar, sestop, ali morda prestop, ni bil niti slučajno tako lahkoten, kot sem si zamišljal. Potreboval sem celo desetletje, da sem se te okuženosti nekako znebil, se zbral, ozdravil, morda očistil in se kot pesnik znova znašel. Problem je bil zagotovo v meni, a tudi na splošno je bilo to obdobje ob izteku modernizma konfuzen čas. Veliko je bilo še zmeraj pesnikov, ki so želeli posnemati Tomaža Šalamuna, ne da bi ga v resnici vsaj za silo razumeli. Tomaž Šalamun je namreč poznal mentalni jezik, ki sem ga prej omenjal, in je iz njega tudi ves čas obsedeno prevajal, oni pa so zgolj želeli biti pesniki. Zato verjetno imamo toliko pesnikov, za katere ne vemo, kaj so napisali. Kakor koli že, potem sem na lepem odkril svojo

formulo. Prav čutil sem, kako se mi odpira cel nov svet. Poln vznemirjenja, strasti in ustvarjalnega erosa. Nisem se več bal tega, da sem drugačen od vseh. Nehal sem leteti v pesniških jatah. Moj zdajšnji ideal je pesnik, ki se v tem smislu ne ozira na nič, ničemur ne sledi, se po nikomer ne zgleduje in zmeraj lahko leti v vse smeri.

Bevc: K vaši pesniški odmevnosti so gotovo prispevala tudi socialna omrežja.

Lainšček: Takoj ko je bilo tudi pri nas mogoče kupiti osebni računalnik, sem prodal pisalni stroj. Moje navdušenje nad računalnikom je bilo nepopisno in še danes sem ob novostih, ki se rojevajo na podlagi tega odkritja, kdaj enako vznesen. Hvaležen sem, da živim v obdobju, ko znanost napreduje na potenco. Moja mama in oče sta otroštvo preživela v času, ko je skozi vas zapeljal prvi avtomobil, in dočakala trenutek, ko je prvi človek stopil na Luno. Zame je bil to čas otroštva, dočakal pa sem, da je prva lutka z umetno inteligenco dobila državljanstvo, in še veliko tega mi bo, upam, dano videti. Zakaj to pripovedujem? Zato, ker želim nekaj povedati o svojem odnosu do vsega novega, kar mi je lahko na razpolago. Tudi s spletnimi socialnimi omrežji sem se zato začel ukvarjati, takoj ko so se pojavila. Ključna je bila verjetno misel, da lahko postanejo tudi prizorišča umetniških akcij. Tisti sprožilni klik verjetno dolgujem dvema konceptualnima umetnikoma, ki sicer sama nista prišla do spletne izkušnje. Prvi je že omenjeni Franci Zagoričnik s svojim projektom poštna umetnosti, pri katerem sem nekoč sodeloval. Drugi pa je italijanski kipar Pino Poggi, ki se je priženil v Slovenj Gradec in sva se spoznala na snemanju filma *Halgato*. Seznanil me je s svojim konceptom socialne umetnosti in gibanjem Arte Utile. Oba koncepta sta temeljila na socialni interakciji in težnji po interaktivnosti, meni pa je bil ob pojavu socialnih omrežij pravzaprav potreben le še miselni preskok. Prepoznati sem moral nove ustvarjalne možnosti, ki se mi s tem ponujajo. Saj vse to, kar se morda še zdaj večini zdi le marketinška dejavnost, skriva v ozadju druge, bolj zanimive in zame bolj izzivalne učinke. Mislim celo, da se s tem fenomenom rojeva nov tip umetnika. Nespametno bi bilo, če bi si zatiskal oči. Seveda sem besedni ustvarjalec in nameravam to tudi ostati, ne želim pa zaradi tega obtičati nekje v prejšnjem stoletju.

Bevc: V zadnjem času ste pred številno publiko navzoči tudi na vrsti nastopov, na katerih skupaj z glasbenico Ditko predstavljata vašo poezijo.

Lainšček: Ditki sem hvaležen za pomemben prestop, saj me je s svojo vztrajnostjo končno spravila na oder. Prepričala me je in mi navsezadnje praktično pokazala, da sta lahko avtorjev glas in prezenca del pesniške zgodbe. Res je kar trajalo, da sem se na takem odru znašel, a danes v tem uživam in me ni več strah velikih dvoran. Z Ditko se, če še to dodam, jeseni spet odpravljava na daljšo pesniško in glasbeno turnejo z novo vsebino, ki nosi pomenljiv naslov *Ne bodi, kar nisi*.

Bevc: Kot zadnja je izšla pesniška zbirka za mlade *Ljubi me, kot sonce sije*. Opremljena je z ilustracijami Danijela Demšarja, kar daje poeziji posebno noto. Kako jo vidite? Se zaradi tega pesmi berejo drugače?

Lainšček: Sprašujete me o nečem, o čemer veliko razmišljam, saj se mi zdi pomembno. Zagotovo sem imel srečo, da je Zora Stančič s svojo izjemno likovnostjo sodelovala kar pri treh mojih pesniških knjigah za odrasle. Mislim, da je njeno razumevanje moje simbolne govorice in poznavanje meje, ki je podoba, ko stoji ob pesmi, ne sme prestopiti, veliko prispevalo k njihovemu uspehu. Zorin znameniti *Angel* iz zbirke *Ne bodi kot drugi* je danes navsezadnje enako prepoznaven kot naslovna pesem iz te zbirke. Prepričan sem tudi, da se je s sodelovanjem Daniela Demšarja pri tej knjigi za mlade zgodilo nekaj zelo podobnega, zato niti slučajno ne želim skrivati navdušenja in hvaležnosti. Pesem, potem ko je zapisana in zapusti avtorja, do bralcev zmeraj prihaja v določenem kontekstu. Včasih določen kontekst na njeno učinkovanje vpliva bolj, včasih manj, a nobena pesem se temu ne more popolnoma izogniti. Drugače je prebrana, če jo najdemo v čitanki, in drugače, če nam jo kdo napiše v ljubezenskem pismu. Drugače je slišana, če jo kdo odmomlja, in drugače, če jo pove igralec Vlado Novak. Skratka, zagotovo se tudi zaradi tega, kar običajno imenujemo knjižne ilustracije, pesmi preberejo drugače. To jim gre lahko v prid ali pa v škodo. Zato sem ob izbiri likovnika, če se založba zanj odloči, zmeraj zelo pozoren.

Bevc: Omenili ste, da sta v vaših mlajših letih dve drami doživeli gledališko uprizoritev. Zakaj se pisanju gledaliških iger potem niste več pogosteje posvečali?

Lainšček: Ja, v profesionalnih hišah so bila potem moja dramska besedila na odru le še v Novi Gorici in na Ptujju, pa v ljubljanskem in mariborskem lutkovnem gledališču. Toda ta sodelovanja so bila že bolj priložnostna, saj sem se od gledališča sicer odmaknil. Slovenski odri, na katerih beseda ni

bila več na prvem mestu, me kot ustvarjalca pač niso dovolj vznemirjali in zanimali. Izhajal sem namreč iz grške drame in se učil pri nemškem poetičnem realistu Gustavu Freytagu, zato nisem želel v korak s časom na način, ki je jemal moč besedi, s tem pa na neki način tudi dramatičnemu in tragičnemu. No, mislil sem takrat, to moram vsaj resnici na ljubo priznati, da so spektakelsko, vizualno in kinetično gledališče le modne muhe in se bo kmalu vse skupaj spet obrnilo, a sem se kajpada zmotil.

Bevc: Ustvarili pa ste številne radijske igre za odrasle in otroke. Od kje naklonjenost radijskemu mediju? Ali ste tudi vi zrasli ob poslušanju nedeljskih radijskih iger za otroke?

Lainšček: Ja, seveda. In prav lepo mi je od vas slišati to vprašanje, saj celo življenje občasno srečujem ljudi, ki so zrasli ob poslušanju nedeljskih radijskih iger. Zdi se mi, da imamo ne glede na generacijske razlike nekaj skupnega, ali da poznamo šifro, ki je drugi ne morejo razumeti. Če mi prej, ko sem rekel, da sem postal pisatelj zato, ker sem v otroštvu veliko poslušal, morda ni bilo povsem za verjeti, sem pa radijske igre zagotovo začel pisati zato, ker sem jih v otroštvu veliko poslušal. Izvedba moje prve radijske igre neko nedeljo ob osmih zjutraj na programu tedanjega radia Ljubljana je bila zame slavnostni dogodek, ki ga še danes težko s čim primerjam. Niti izid prve knjige in premiera prvega celovečernega filma zame verjetno nista bila več tako čustvena.

Bevc: Če sva se ob radijskih igrah dotaknila ustvarjalnosti za mlade poslušalce, ne moreva mimo vašega zajetnega opusa literature za mlade bralce, saj ste že dolgo, kot pravimo, pisatelj iz čitanke. Leta 2000 ste prejeli nagrado večernica za zbirko pravljic *Mislíce*, leta 2012 ste za *Pesmi o Mišku in Belamiški* prejeli desetnico, za katero ste bili večkrat nominirani, nazadnje letos s pesniško zbirko *Ne*. Ob izidu knjige ste omenili, kako je vsak zatajeni ali potlačeni *NE* škodljiv za dušo in telo. Opozorilo mladim bralcem (pa ne samo njim), naj tega ne počnejo, toda brez dvignjenega pedagoškega kazalca. Tehtna sporočilnost, ki se s poetičnim jezikom dotakne odraščajočega. Kako ste v sebi priklicali – ali bolje – znova obudili pubertetniško občutljivost in tovrstno zaznavanje sebe in okolice? Ali pa vam je bilo lažje sestopiti v svet najmlajših?

Lainšček: Ni mi bilo težko, saj še zmeraj ohranjam otroka v sebi. Pa tudi še zmeraj sem lahko kdaj v puberteti. Obstaja sicer resna nevarnost, da bo

zaradi tega priznanja kak jungovski psiholog rekel, da sem nekakšen *puer aeternus*, toda v mislih imam nekaj drugega in tudi drugače na to gledam. Vprašanje, kako pisateljsko stopiti v svet najmlajših ali kako obuditi pubertetniško občutljivost, sem mi zdi namreč povsem umetno. Ne maram pisateljev, ki pišejo za otroke zato, ker jim gre na otročje. Tudi ne maram pisateljev, ki pišejo za otroke tako, da se delajo otročje. Verjamem le tistim, pri katerih začutim, da to počnejo zato, ker resnično še ohranjajo otroka v sebi. Vsak po svoje, verjetno, a nekako ga tihotapijo skozi čas. Iz izkušenj edino vem, da tudi otroci to zmeraj začutijo. Zato sem vesel, ko vidim, da je zbirka *Ne spolzela skozi to sito* in se jih dotaknila. Med letošnjimi obiski na šolah dobesedno ni bilo srečanja, na katerem ne bi brali in recitali iz nje.

Benc: Vaša literatura je prevedena v številne tuje jezike. Za avtorja nedvomno ne le priznanje, ampak tudi veselje, da se z nekim okoljem, ki je predstavljeno v knjigi, seznanijo tudi tuji bralci. Ob izidu francoskega prevoda romana *Halgato*, v izvirniku *Namesto koga roža cveti* (preveden je bil tudi v angleščino, nemščino in hrvaščino), so vas v Murski Soboti obiskali novinarji časopisa Marianne, Le Figaro Litteraire, La Croix, radia Europe 1 in predstavnik znamenite francoske založbe Phébus. In če zaključim vprašanje anekdotično: Nekateri med njimi so do takrat celo mislili, da je Prekmurje izmišljena pokrajina ...

Lainšček: Anekdotično je morda tudi to, da je bil ta skupinski obisk francoskih novinarjev v resnici rezultat moje šale. Ker se mi ob predstavitvi prevoda nekako res ni ljubilo na letalo, sem uredniku predlagal, kaj če bi raje vi prišli sem. Jaz sem v Parizu že bil, vi pa v Murski Soboti zagotovo še niste bili. Odgovor, ki ga kajpada niti slučajno nisem pričakoval, je bil, da je to vsekakor imenitna ideja. No, in tako je potem francosko veleposlaništvo pri nas skupaj z Javno agencijo za knjigo res organiziralo ta ugledni novinarski obisk in popotovanje po prizoriščih iz romana *Namesto koga roža cveti*. Bilo je to nadvse prijetno druženje in kolovratenje. Prekmurje se je z njim morda res vpisalo na kak zemljevid, na katerem ga še ni bilo, moji knjigi pa je na francoskem trgu tudi veliko pomagalo. Na koncu sem moral le še poskrbeti, da to ne bi streglo moji nečimrnosti in zagotavljam vam, da mi je uspelo. Edino tisti znameniti rek Francisa Bacona se mi je nekako obrnil v glavi. Mislim, da je gospod dejal, če noče gora k Mohamedu, bo šel pa Mohamed h gori. Jaz pa odtlej običajno rečem, če noče Mohamed h gori, bo pa prišla gora k Mohamedu. Pa nasmehnite se, prosim, ker se spet šalim ...

Bevc: In vendarle moram vprašati: Kaj pa zdaj pišete?

Lainšček: Pišem roman z delovnim naslovom *Kurji pastir*, ki bo, če bo vse po sreči, naslednje leto izšel pri založbi Beletrina. Prvič skušam do potankosti in po resnici opisati čas svojega zgodnjega otroštva. Prvič se tja tudi vračam s pisateljskim namenom in pravzaprav organizirano, saj si spet pomagam z Jungovo metodo. Zadnje tri mesece skoraj vsako noč sanjam prizore in dogodke iz tistega obdobja, hodim tam okoli z mamo in očetom in mnogimi, ki so takrat še živeli. Podoživljam veliko takega, za kar sem mislil, da je potlačeno, izbrisano in zame za zmeraj izgubljeno. Marsičemu se v resnici čudim, kaj me tudi zelo prizadene, obenem pa sem hvaležen, da mi je tako potapljanje v jezero Mnemosine sploh dopuščeno.

Bevc: Za konec le še tole. Ali se zavedate, da boste v naslednjem mesecu dopolnili šestdeset let?

Lainšček: Ne.